

Herstel van het Romeinse Rijk (268 - 284 n. C)

Een keerpunt voor Rome was de overwinning die keizer Claudius II Gothicus in 268 in de Slag bij Naissus, het huidige Nis in Servië, behaalde tegen een grote Gotische invasiemacht. In de volgende twee jaren tot aan zijn dood in 270 overwon hij de Alamanni bij het Gardameer en heroverde hij Hispania en Oost-Gallië op het Gallo-Romeinse Rijk. Op zijn dood volgde een korte burgeroorlog, waarin zijn broer het onderspit delfde tegen Aurelianus, de man die bij Naissus het commando had gevoerd over de cavalerie. Deze keizer zette de restauratie van het keizerrijk voort en wist de Alamannen, na een aanvankelijke nederlaag bij Piacenza, in 272 in de buurt van Pavia opnieuw te verslaan.

Aurelianus voerde het keizerrijk ook tijdens het tweede deel van zijn bewind (270-275) naar een serie overwinningen op achtereenvolgens de Vandalen, de Visigothen, het Palmyreense rijk van koningin Zebobia, de Sassaniden, en veroverde tenslotte de restanten van het Gallo-Romeinse Rijk. Aan het eind van 274 was het Romeinse Rijk weer herenigd. Voor de komende eeuw zou het Romeinse Rijk min of meer veilig zijn voor externe vijanden; de schade was echter enorm. Vooral in het westen van het rijk waren tientallen steden geruïneerd, hun bevolking uiteengeslagen, maar wat erger was, door de ineenstorting van het economische systeem konden deze steden niet worden herbouwd. Ook had het zelfvertrouwen, met name door de invallen van de Alamannen, een geduchte knauw gekregen, getuige het feit dat men het na 270 nodig vond om voor het eerst in eeuwen alle grote steden, waaronder Rome zelf, van dikke stenen muren te voorzien.

Hoewel Aurelianus een belangrijke rol had gespeeld in het veiligstellen van de grenzen van het keizerrijk tegen bedreigingen van buitenaf, bleven de meer fundamentele problemen, die aanvankelijk tot de crisis hadden geleid, bestaan. In het bijzonder was de opvolging van de keizer in het Romeinse Rijk nooit goed geregeld, wat voortdurend tot burgeroorlogen leidde, wanneer elkaar bestrijdende partijen hun eigen kandidaten naar voren schoven, met name het leger en de senaat, naast andere partijen. Een ander probleem was de omvang van het keizerrijk, die het voor een enkele autocratische heerser moeilijk maakte om meerdere, gelijktijdige dreigingen het hoofd te bieden. Al deze problemen werden radicaal aangepakt door Diocletianus, die zo het keizerrijk de gelegenheid gaf om in het Westen nog meer dan honderd jaar en in het Oosten nog duizend jaar te bestaan.

De Keizers tijdens deze herstelperiode waren:

- Claudius II 'Gothicus' (268 - 270)
- Quintillus (270)
- Aurelianus (270 - 275)
- Tacitus (275 - 276)
- Florianus (276)
- Probus (276 - 282)
- Carus (282 - 283)
- Numerianus (283 - 284) & Carinus (283 - 285)

268 - 270 n. C - Het keizerrijk onder Claudius II 'Gothicus'

Potin tetradrachme (21 mm, 8,4 g) geslagen in Alexandrië in 268-269 met het portret van keizer Claudius II 'Gothicus'.

Marcus Aurelius Valerius Claudius (10 mei 214 - januari 270) was keizer van Rome van 268 tot 270.

Claudius diende als tribuun onder Traianus Decius en Valerianus I, en werd door de laatste benoemd tot opperbevelhebber in Illyricum. Hij werd keizer nadat hij samen met Aurelianus in september 268 een coup beraamde tegen Gallienus.

Het keizerschap van Claudius II bestond uit een opeenvolging van oorlogen. Het begon met een opstand van het leger in Mediolanum (Milaan) die alleen neergeslagen kon worden door de soldaten een bonus te beloven van 20 aurei per man ter ere van de nieuwe keizer.

Terwijl de Romeinen in Mediolanum elkaar bevochten, waren in het noorden de Alemannen (een Germaans volk) via de Brennerpas het rijk binnengevallen. In de late herfst van 268 vond er een veldslag plaats bij het Gardameer. De legers van Claudius II brachten de Alemannen een dermate verpletterende nederlaag toe dat slechts de helft van hen het slagveld levend verliet. Claudius keerde daarna terug naar Rome waar problemen in Gallië zijn aandacht opeisten.

Claudius stuurde Julius Placidianus met troepen naar het zuiden van Gallië en deze slaagde erin om de gebieden ten oosten van de Rhône weer bij het Romeinse Rijk te voegen. Via onderhandeling wist Claudius hetzelfde te bereiken bij de Iberische provincies. Het verval van het rijk werd hiermee tijdelijk tot staan gebracht.

Ondertussen zorgden de Goten voor grote problemen op de Balkan. Claudius' troepen brachten hen een nederlaag toe in de buurt van Marcianopolis. Deze overwinning bezorgde Claudius II de bijnaam 'Gothicus'. Daarmee waren de problemen echter nog niet opgelost. Nieuwe invallen van de Goten moesten afgeslagen worden. Daarnaast was er onrust in het oosten, waar Koningin Zenobia van Palmyra in 269 de Romeinse gebieden binnengevallen was. Haar troepen trokken Egypte binnen waar ze de voor Rome zo belangrijke graantoevoer afsneden. Vervolgens stuurde ze haar legers naar de noordelijk gelegen Romeinse gebieden in het Midden-Oosten en veroverde grote stukken van Anatolië (Turkije). Claudius, die genoeg te stellen had met de Goten op de Balkan, kon zich een oorlog in het oosten niet veroorloven.

Daarbij kwamen berichten over een inval van de Juten in Raetia. Ook zou er een aanval van de Vandalen op Pannonië te verwachten zijn. Om deze problemen het hoofd te kunnen bieden, liet Claudius de strijd tegen de Goten aan Aurelianus over. Zelf vertrok hij naar Sirmium. De pest, die de Goten enorme verliezen had toegebracht, brak daar uit in zijn eigen leger. Claudius zelf werd ook besmet en overleed in januari 270. Hoewel hij maar twee jaar keizer was geweest, werd zijn dood zeer betreurd door de senaat en het leger, en werd hij onmiddellijk goddelijk verklaard.

270 n. C - Het Keizerrijk onder Quintillus

portret van keizer Quintillus op een antoninianus.

Marcus Aurelius Claudius Quintillus was een Romeins keizer in 270.

Quintillus was de jongere broer van Claudius II 'Gothicus' en werd zelf keizer in 270. Hij vergoddelijkte zijn gestorven broer en voegde zijn

naam Claudius aan de zijne toe. Verder is weinig bekend over hoelang hij geregeerd heeft (van enkele dagen tot enkele maanden afhankelijk van de bron) en niets over zijn doodsoorzaak (moord en zelfmoord worden beide genoemd). Wel is bekend dat hij gestorven is in Aquileia. Over het lot van zijn vrouw en zijn twee kinderen (zo hij deze daadwerkelijk had) is niets bekend.

270 - 275 n. C - Het Keizerrijk onder Aurelianus

Buste van Aurelianus (Museo di Santa Giulia, Brescia).

Lucius Domitius Aurelianus (9 september 214 of 215 - september of oktober 275), kortweg Aurelianus genoemd, was een Romeins keizer van 270 tot september of oktober 275 en de tweede in een rij van verscheidene succesvolle "soldatenkeizers" die het Romeinse Rijk hielpen haar macht te herwinnen aan het eind van de 3e en het begin van de 4e eeuw n. C. Hij was een succesvol generaal en het was voor een groot deel aan hem te danken dat het rijk niet verder in elkaar zakte.

Tijdens zijn regering werd het rijk, na vijftien jaar aan opstanden, het verlies van twee derde van haar

territorium aan separatistische rijken (het Palmyreense Rijk in het oosten en het Gallische keizerrijk in het westen) en verwoestende invallen van barbaren, herenigd. Zijn successen zouden het einde inluiden van de crisis van de derde eeuw.

Lucius Domitius Aurelianus werd op 9 september 214 of 215 geboren in Dacia ripensis of Sirmium (Pannonia) in een obscure provinciale familie. Zijn vader was een colonus of pachter van een senator, Aurelius genaamd, die zijn naam aan Aurelianus' familie gaf. Zijn moeder zou echter een priesteres van Sol Invictus zijn geweest.

Aurelianus begon kort na de dood van Alexander Severus (235) - aldus de Historia Augusta - zijn militaire carrière en zou door zowel zijn intelligentie als zijn fysieke kracht al snel de sociale ladder beklimmen. Het was in het leger dat hij zijn bijnaam manu ad ferrum (hand op het zwaard) zou krijgen. Hoe zijn carrière ook mag zijn verlopen, het staat vast dat hij zich wist op te werken als rechterhand en dux equitum (leider van de cavalerie) van keizer Gallienus. In 268 wist zijn cavalerie de krachtige cavalerie van de Gothen in de slag bij Naissus het hoofd te bieden en aldus "de rug te breken" van wat mogelijk de gevaarlijkste inval was in het rijk sinds die van Hannibal Barkas, bijna vijf eeuwen eerder. Volgens Aurelius Victor was Aurelianus de aanstichter van de samenzwering tegen Gallienus (268), terwijl anderen hem in dit verband onvermeld laten, maar wel stellen dat hij Claudius II steunde bij zijn aanspraken op het purper.

Twee jaar later, toen Claudius aan de pest bezweken was, greep diens broer Quintillus de macht met de steun van de senaat. Typisch voor de crisis van de derde eeuw, weigerde het leger de nieuwe keizer te erkennen en gaf er de voorkeur aan een van de legerleiders naar voren te schuiven: Aurelianus werd in september 270 door de legioenen in Sirmium uitgeroepen tot keizer. Aurelianus versloeg Quintillus' troepen en werd na Quintillus' dood door de senaat erkend als keizer. De bewering dat Aurelianus door Claudius op diens sterfbed was aangewezen als opvolger is duidelijk latere propaganda. Later, waarschijnlijk in 272, plaatste Aurelianus zijn eigen dies imperii (dag van (het aannemen van) het imperium) op de dag van Claudius' dood, hiermee impliciet Quintillus beschouwend als een usurpator.

Nu hij zijn machtsbasis had gevestigd, kan hij zijn aandacht richten op Rome's grootste problemen: het heroveren van de enorme gebieden die in de twee voorgaande jaren verloren waren gegaan en het hervormen van de res publica (staat).

Aanvankelijk zat het niet mee. De Alamannen vielen voortdurend aan en in 271 brachten zij de Romeinen bij Placentia een grote nederlaag toe. De keizer kon de Alemannen echter al spoedig daarna verslaan in de Slag bij Fano en vervolgens geheel vernietigen in de Slag bij Pavia. Niettemin was Rome kennelijk minder veilig dan het lange tijd geweest was en een deel van de Alamannen, de

Juthungi, mogelijk de voorgangers van de Sueven, hadden de Romeinen zelfs een schatting opgelegd, dus Aurelius liet een grote stadsmuur bouwen, die naar hem de Aureliaanse Muur genoemd is. Claudius Gothicus had de invasie van de Goten al grotendeels tot staan gebracht. Aurelianus maakte dit werk af. In nieuwe veldtochten werden de Goten definitief verslagen. Aurelianus verdreef bovendien de Vandalen uit Pannonië, maar besloot het hierbij te laten, omdat hij beseftte dat het buitengewest Dacië niet meer te verdedigen viel. Hij liet in 271 die provincie ontruimen en bracht zijn troepen met de Romeinse kolonisten over naar de zuidelijke oever van de Donau. Alle gebieden ten noorden van de Donau en ten oosten van de de Rijn werden voorgoed opgegeven.

De westelijke provincies in Gallië en het Iberisch Schiereiland waren al sinds de opstand van Postumus in 261 een apart rijk, dat nu in handen van Tetricus I was, maar deze verliet zijn eigen troepen en onderwierp zich aan de Romeinen. Ook in het oosten wist de keizer een eind te maken aan de opstand van Zenobia uit Palmyra. Daarmee was het rijk weer grotendeels verenigd, al was het met enig verlies van grondgebied.

Financieel was het nog steeds een chaos. Er was gierende inflatie en er was zelfs een opstand van de muntmeesters geweest. Aurelianus hervormde het muntsysteem. De antoninianus bevatte vrijwel geen zilver meer. Hij voerde de aurelianus in, die een verbeterde versie ervan was. Hij probeerde ook een aanzet te geven in de richting van een staatsreligie door de cultus van Sol Invictus, de zonnegod, te bevorderen.

Hij bereidde een veldtocht in het oosten voor en had een aantal stammen uit de Kaukasus weten te bewegen Atropatene binnen te vallen. Het Perzische Rijk onder Bahram I stond er niet veel beter voor dan het Romeinse, maar voor Aurelianus daar munt uit kon slaan, werd hij vermoord (275). Marcus Claudius Tacitus werd zijn opvolger.

275 - 276 n. C - Het Keizerrijk onder Tacitus

Antoninianus (3,9 g) geslagen rond 275 in Ticinum met het portret van keizer Tacitus. Op de keerzijde: Victoria Gotthi: ter gelegenheid van de overwinning over de Gothen

Marcus Claudius Tacitus (Terni 200? - juni 276) was een Romeins keizer van 25 september? 275 tot juni 276.

Van keizer Tacitus is weinig bekend, behalve uit de

Scriptores Historiae Augustae, maar aan de betrouwbaarheid van deze bron wordt getwijfeld. Het leger liet waarschijnlijk de keuze van een keizer aan de Senaat, maar dit eerbiedwaardige lichaam deed geen verstandige keuze. Rome had een sterke militair nodig. Tacitus was al vrij oud en een rijke senator. De Germanen hielden huis in Gallië. Hij versloeg weliswaar de Goten die Klein-Azië onveilig maakten, maar daarna stierf hij. Waaraan is niet bekend. Hij had zijn halfbroer Florianus tot prefect van de Pretoriaanse Garde gemaakt en deze probeerde hem op te volgen. Na een korte regeerperiode van Florianus, werd echter Probus uiteindelijk de nieuwe keizer en het was het leger dat dat besliste. De Senaat stond buiten spel.

276 n. C - Het Keizerrijk onder Florianus

Antoninianus van 3,6 g geslagen in 276 in Lugdunum met het portret van Romeinse keizer Florianus.

Marcus Annius Florianus Pius was een Romeins keizer van juli tot september 276 en van zeer gering belang. De vierde-eeuwse geschiedschrijver Eutropius typeerde deze keizer als "een die niets heeft gedaan wat een herinnering waard is."

Florianus werd gekozen door het westelijk leger als opvolger van Tacitus, mogelijk zijn halfbroer, in 276. Het oostelijk leger verkoos echter Probus. Florianus had een groter leger, maar Probus was de betere generaal. Probus wist Florianus' leger ervan te overtuigen dat het beter zou zijn als er niet gevochten zou worden. Florianus werd vervolgens vermoord door zijn eigen troepen. Hij regeerde ongeveer 88 dagen.

276 - 282 n. C - Het Keizerrijk onder Probus

Munt met afbeelding van Keizer Probus.

Marcus Aurelius Probus (232? - herfst 282) was een Romeins keizer van augustus 276 tot de herfst van 282.

Hij was voor een deel verantwoordelijk voor het herstel van het rijk na de grote economische en politieke crisis van het midden van de eeuw. Van zijn eerdere loopbaan is een aantal bijzonderheden

bekend uit de *Scriptores Historiae Augustae*, maar deze bron is niet al te betrouwbaar.

Probus was geboren in een Romeinse provincie in de Balkan, als zoon van een uit de boerenstand afkomstige officier van het Romeinse leger, en verkoos een militaire carrière. Rond zijn 14e jaar begon hij in de lagere regionen van het leger. Zijn loopbaan verliep voorspoedig en hij ontwikkelde zich tot een briljant militair die onder zijn voorgangers Valerianus I, Aurelianus en Tacitus aan respectievelijk de Germaanse grens en in Gallië, Syrië en Egypte als legeraanvoerder verschillende compagnieën diende.

In 276 benoemde keizer Tacitus hem tot gouverneur van Syrië en Egypte. Na de moord op Tacitus in hetzelfde jaar riepen Probus' troepen hem uit tot keizer, maar er was een mededinger, Tacitus' halfbroer Florianus. Die kon daar maar twee maanden van genieten; Probus zorgde ervoor dat er veel van Florianus' troepen naar hem overliepen en uiteindelijk werd Florianus vermoord. Het leger greep onmiddellijk in en riep de populaire Probus tot keizer uit.

Eenmaal erkend door de senaat, versloeg hij de Franken, Vandalen en Bourgondiërs aan de Rijn en de Donau. In 278 werden de Vandalen volledig uit Illyricum verdreven.

In 280 waren er opstanden van Proculus en Bonosus. Beide opstanden werden echter snel neergeslagen.

Rond diezelfde tijd (in 280 of 281) werd Iulius Saturninus, een goede vriend van Probus die een hoge functie in Syria bekleedde, door zijn troepen tot keizer verheven. Voordat Probus tot actie over kon gaan was Saturninus echter al gestorven.

Daarna, in 281, trok Probus eindelijk naar Rome. Aanvankelijk sloot hij een overeenkomst met Perzië, maar het lag in de verwachting dat hij een grote veldtocht tegen hen zou houden. Hij maakte echter de dodelijke fout te verklaren dat daarna veel van de legioenen ontbonden zouden worden of te werk gesteld zouden worden voor civiele taken, zoals het opzetten van wijngaarden in Gallië en Pannonië. En toen Probus de legioenen beval om met de drainage van de door malaria getroffen moerassen rond Sirenium te beginnen, was voor hen de maat helemaal vol.

De soldaten waren woedend en riepen Carus tot keizer uit. Probus werd uiteindelijk door zijn eigen mannen vermoord. Zijn dood werd door de Senaat en het volk diep betreurd.

282 - 283 n. C - Het Keizerrijk onder Carus

weergave van een munt met afbeelding van Keizer Carus.

Marcus Aurelius Carus (230? - zomer 283) was Keizer van Rome van 282 tot 283.

Carus dankte zijn positie van Prefect van de Praetoriaanse garde aan zijn voorganger Probus, die hem in 276 benoemd had. Toen in het leger grote onvrede ontstond over Probus' plannen tot verlaging van de defensie-uitgaven, werd Carus door zijn

troepen uitgeroepen tot Augustus. Probus zond daarop troepen om hem uit de weg te ruimen maar deze liepen over naar het kamp van Carus. Probus werd vervolgens vermoord door zijn eigen troepen.

Toen hij net keizer geworden was benoemde Carus meteen zijn oudste zoon Carinus tot Caesar. Vervolgens versloeg hij de Quaden en de Sarmaten die in Pannonië over de grens probeerden te dringen en daarna was het de beurt van de Parthen. Carus benoemde Carinus tot medekeizer en nam zijn jongere zoon en nieuwe Caesar, Numerianus mee naar het oosten. Ook hier was hij succesvol en nam de belangrijke steden Seleucia en Ctesiphon (de hoofdstad van het Sassanidenrijk) in. Mesopotamië werd weer deel van het rijk, maar toen er nog een veldtocht voorbereid werd, werd Carus plotseling dood aangetroffen in zijn tent. Blikseminslag en, wat waarschijnlijker is, ziekte worden wel verondersteld, maar opzet is niet uitgesloten. Na zijn dood werd Numerianus ook keizer (na bemiddeling door Aper, schoonvader van Numerianus en prefect van de Praetoriaanse garde).

283 - 285 n. C - Het Keizerrijk onder Numerianus & Carinus

283 - 284 n. C – Numerianus

Antoninianus geslagen in 283 of 284 in Lugdunum met het portret van keizer Numerianus. Het opschrift luidt: IMP NVMERIANVS AVG (voluit: Imperator Numerianus Augustus).

Marcus Aurelius Numerianus (253? - november 284) was een Romeins keizer van 283 tot november 284.

Numerianus was de jongere broer van Carinus en zoon van Carus, en geboren omstreeks 253. Hij werd samen met zijn broer Carinus door zijn vader tot Caesar benoemd in 282, vrij snel nadat deze keizer geworden was.

Carus arrangeerde een huwelijk van Numerianus met de dochter van Aper, prefect van de Praetoriaanse garde. Zowel Numerianus als Aper vergezelden Carus op een veldtocht naar Perzië in 283. Na Carus' dood later dat jaar werd Numerianus tot keizer benoemd.

Numerianus leidde de terugtocht van het Romeinse leger uit Perzië, en werd daarna consul samen met zijn broer in het begin van 284.

Numerianus kon niet lang van zijn keizerschap genieten. Hij werd ziek halverwege 284 en stierf begin november. Na verluidt wilde zijn staf zijn dood verhullen, om zo de loyaliteit van het leger niet op de proef te hoeven stellen, door te zeggen dat Numerianus in een gesloten draagstoel zat vanwege een ziekte aan zijn ogen. Na een aantal dagen roken soldaten echter de stank en vonden ze het verrotte lichaam van de keizer. Het leger koos vervolgens op 20 november Diocletianus als opvolger.

283 - 285 n. C – Carinus

een aureus (4,4 g) met de beeldenaar van Carinus als Caesar met omschrift IMP C M AVR CARINVS NOB C (ca. 282-283, geslagen in Cyzicus).

Marcus Aurelius Carinus (250? - juli 285) was een Romeins keizer van begin 283 tot juli 285.

Carinus was de oudste zoon van Carus, en geboren omstreeks 250. Hij werd samen met zijn broer Numerianus door zijn vader tot Caesar benoemd in 282, vrij snel nadat deze keizer geworden was.

Carinus was voorts in 283 eerst consul en werd daarna door zijn vader benoemd tot medekeizer. Carinus en zijn vader werkten goed samen als keizers, en toen Carus met Numerianus op veldtocht naar Perzië ging bleef Carinus achter om het westen te verdedigen.

Carus stierf echter op deze veldtocht, en Numerianus werd daarna tot medekeizer verheven. Dat was op zich niet zo'n probleem, want de broers hadden geen ruzie. Beiden namen ook de titel Britannicus Maximus aan na een succesvolle veldtocht in Britannia.

Numerianus stierf echter plotseling in 284 aan een ziekte, en het leger benoemde Diocletianus als zijn opvolger. Carinus, bezig in Britannia, trok met zijn leger er naar toe, en versloeg onderweg bij Verona eerst de usurpator Marcus Aurelius Iulianus. Daarna trok hij verder, en bij de rivier Morava kwam het halverwege 285 tot een beslissende veldslag.

Het is niet duidelijk wie deze slag gewonnen heeft. Er bestaan twee varianten: in de eerste wint het leger van Carinus de slag, maar wordt deze gedood door een officier van wie hij de vrouw zou hebben verleid. In de tweede wint Diocletianus (mogelijk omdat Carinus' troepen hem verlaten) en wordt Carinus vermoord.

Carinus wordt gezegd een van de slechtste Romeinse keizers geweest te zijn, onder meer door zijn losbandigheid. Het is echter duidelijk dat veel negatieve berichten over hem propaganda van Diocletianus zijn.